

MARIA MIRELA PODUȚ

Obiceiuri din Valea Stejarului

Personaje fantastice

Zorilă

Eu am avut o bunică, tatăl ei o fo primul învățător în Valea Porcului, Mihnea Todor care o făcut Republica Valea Porcului. On an de zile s-o numit Republica Valea Porcului satu ista. Și bunica tot învățătoare o fost. Mi-o povestit că o venit o dată din oraș, atunci umbla lumea pă jos, nu o fo niciun autovehicul, o fo numa car. Și s-o întâlnit cu on om. Da avea copite de cal cu două găleți în mână. O zâs: - *Du-te hăi, femeie acasă că tare mare ploaie a vini!* Moașa, bunica, o gândit că oare ce vorbește aista?! Da o zâs că pă când o ajuns acasă, feri, Doamne, ce ploaie o vinit. Acela o fo Zorilă, de-aista de ploi.

Fata Pădurii

La moașa i-o plăcut a umbla după hribe. Și o mărș cu o femeie după hribe, cu Ioana Nănăștencii. Și-o umblat pân toate pădurile ieste până pă Valea Hotarului, cum zăcem noi. Cât o umblat ele pân pădure, o dat de-o grădinuță în care era o covată de lemn. O luat-o și-o dus-o acasă. Nu o avut ce lucra decât să ieie covata. Și o luat flori să le răsădea în grădinuță. Și-o zâs că o zânit în noapte feri, Doamne, ce vaiete, urlete să îi deie covata. Să știa că-i Fata Pădurii, da nu o ieșit nime afară că s-o temut. Pân ceie noapte, o pus-o în grădinuță de cu sara că s-o temut. Pă când o fo dimineață, nu o mai fo covata acolo.

Mama o fo rămasă de mică orfană. Când o făcut al triilea copil, bunica o murit. Bunicu o avut în timpul ăsta o drăguță. Pă când o murit bunica, s-o adunat cu ea. O vândut un pământ s-o îngroape pă moașa. Da nu o mai îngropat-o, o rămas în spital și o dus-o cei din spital la Făitoaie, acolo cătă Sarasău, în Cimitirul săracilor. Acolo îi înmormântată bunica. Și o rămas trei prunci fără mamă. Moșu s-o dus la femeia de-a doilea. Părinți femeii o stat acolo sus pă Coasta Cozmii. Pă mama o dus-o acolo. Și-o mâna în sat la cooperativă. Mama zicea să o aștepte în Vârnu Rătunzii, că ie să teme a sui pă valea ceie. Și când o fost o dată, o zâs că așă o zânit on vânt acolo pă ceie parte unde îi zicea Coastele Borcutului.

Acolo lumea umbla după flori de tei. Și s-o auzit o horé, horea cineva da nu întorcea glasul, ci horea întruna. Pă când o apărut moșu înaintea fetei și o zâs:

- *Hai, hăi, Ană, nu te teme că aici îs eu!*

Mama o zâs:

- *Da ce-i?*

- *Las-o că asta-i Fata Pădurii, horé ie horile ei.*

Da nu s-o văzut nimic, numa s-o auzât vântu ceta mare și o melodie care nu s-o înțales, o dârlăit.

Io am avut on frate cu 12 ani mai mare ca mine. Și o umblat în șezătoare, cum era mai demult. Înt-o sară o venit mai târzâu, după 12 noaptea, și-o auzât clopote, dronji, așa cum îs la Viflaim. Și-o zânit fuga și-o zâs:

- *Măi, tată, hai, s-auzi ce stână coboară!*

Taică-so o zâs:

- *Hai, în casă și închide ușa!*

La noi era ușă dublă și casa era de piatră. Ușa avea 2 cârlige și să băga paru pă cârligele cele și nu mai putea deschide nime veci ușa ceie. Pă când o băgat paru și-o tras ușa, o început a hurduga ușa de numa. O zâs tata: - No, măi, Ioa, n-ai putut zâni mai repede să nu zie p-aici necurățeniile ieste?! Amu ne-a surupt'i casa, ne-a omorî." O scuturat cât o scuturat și s-o dus. Aieste o fo duhuri necurate.

O fost și bosorcoi, care erau oameni ce se transformau în animale. Da erau și care nu se transformau în animale, ci se făceau roată, ca roata de car și umbla pă drum. Zua era om normal și noaptea când îi zâné, să transforma în roată și umbla pă drum. Da pân ceie zî

tăţ erau beliţi pă obraz. Să mai transforma în câine. De-ai întârziat noaptea, nu te puteai băga în ocol, nu puteai umbla pă drum. Sărea pă tine, feri, Doamne şi apără ce era. ¹

Demult, când umblau feciorii la fete, la ora 12 noaptea ştiaua că nu trebuie să iasă din casă, ori înainte de 12, ori după 12. Aici în curbă la încrucişare de gard, pă dealu Pătru lui Costan, aşă îi zice. Aici cum se coboară ulicioara ceie, dacă ajungeau feciorii noaptea la 12, apărea un căţel negru, nicicum nu o putut tré de el, până o trecut de 12. O fo răscruce de garduri acolo. Acolo o fo şi soc. Zicea că unde-i soc, locu nu-i curat. Că toate lucrurile necurate să aruncau pă soc.

Cumnatu, fratele lui bărbatu, Ion, o umblat la fete în Onceşti. Peste deal e Onceştiul, trebuie să mergi cam 45 de minute până acolo. Şi când o zânit de la fete din Onceşti, pă gios, o trebuit să treacă pân cimitir că p-aici o fo cărarea de trecut. Şi când o intrat în cimitir, o intrat da numa nu o putut ieşi. O umblat roata cimitirului toată noaptea, până după ora 3 nu o putut ieşi. Şi nu o fo închis că tot aşă o fo cimitirul ca şi zua. Da nu o găsit ieşirea. După ora 3 apoi o reuşit să iasă. Zâce că de la ora 3 necurăţeniile ieste să duc, dispar. De la 12 şi până la 3 au putere.

Marţolea

Demult o fo şezătoare, nu ca amu. Toate fetele méréu una la alta în şezătoare cu caiere, una torcea, alta îndruga. Méréu şi feciorii. Da marţi sara nu avea voie să lucre nimic, că umbla Marţolea. Demult nu să spăla ca amu, că nu erau măşini de spălat, o fo bărbântă de zolă şi s-o siert cămeşâle în bărbântă de lemn. S-o pus cenuşă şi s-o siert. Cine o pus marţi sara şi-o rămas păstă noapte, tătă noaptea afară le-o prănicat, că o fo scaun şi pranic. Fetele care méréu în şezătoare marţi sara şi torceau sau lucrau ceva, toată noaptea nu dormeau. Umbla numa pă la fereşti, numa o hurducat. Aceie o fo Marţolea.

Mama îi de 86 de ani, da ié ş-amu nu pune la spălat veci. Ié o apucat acele timpuri. La ié nu-i voie să rămâie pus de-a moi marţ sara. Dacă lasă ligheanu cu o cămaşă în baie pusă de-amoi, toată noaptea aude lotocind, nu vede nimic, da aude.

¹ Performer Pătru Mihnea, 66 ani, Valea Stejarului, 2019.

Strigoi

Mereu și strigau la fereastră. Nu știu ce fel de minuni o făceau și-aieste. De cine răcnea, se spunea: - *Mă, și tu ești ca on strigoi! Ce tot răcnești atâta ca on strâgoi?! Umblau pă la ferești și răcneau strigoi. Da depinde la ce ferești, că nu la orice fereastă, probabil la cei care i-o zăhăit.*²

Lăsarea de sec

La intrarea în post să pune o oală mare pă șpori. Să pune acolo leșie, apă și să fierb acolo toate vasele, să leșiază. Demult nu o mai mâncat nime de dulce în post, nici copiii. Se făceau picoci în blodăr, picoci pârğăluți, îi fierbeu în cojă, îi curățau și dup-aceie îi făceau pârğăluți. Să tăiau cubulețe și să pârğăleau. Se făcea mazăre cu zamă de post. O făcut demult laște în moare de curet'i. Făceau laște de casă. Când aveau timp, femeile frământau numa făină cu apă și sare, să sie de post. Făceau turte așa mari, le lăsau să se uște și după ce se uscau le puneau pă fătoi undeva să se uște. Din ele făceau laște cu zamă. Se tăiau așa în bucăți mici, pătrate sau să făceau tăieței și le lăsau așa cam o săptămână sau mai mult, că nu să strâcau. Să pune oala cu apă pă șpori și on pic de sare și turtele acele le-ai siert. După ce o fo sierte le-ai pus în strecurători și le-ai limpezât c-on pic de apă. Apoi căleai on mniez de ceapă, așa o făcut mai demult, mai nou numa s-o făcut cu nucă sau cu zahăr. Măcinau nucă și puneau nucă. Numa un pic se călea ceapa, se pune sare, piper turnai păstă ele, le hopăluiei. Să mai făceau turte cu licvari. S-o făcut în căldare licvari. Tot așa după ce o fo sierte turtele s-o pus licvari pă ele și le-o amestecat și s-o mâncat. Să făcea tocană cu licvari. Așa cum faci tocană cu brânză. În post, puneai un strat de licvari, o pătură de tocană, tot așa.

Demult luau móre din tonu cu curet'iu, puneau apă pă ié ca să nu sie așa acrå. Să sierbeu tăieței. Se pune on pic de ceapă la călit, on pic de poprică, puné móre, apă și le sierbé. Să puneau apoi pă laște. Acele erau laște de post.

Luau văjoi de curet'i din ton, să demnicau și să amestecau cu turte fierte. Să făceau turte cu curet'i.

Să sierbéu păstăi, să bătuca ai (usturoi) și se făceau păstăi cu ai.

Erau și vove, păstăi cârligută înșirate pă ață. Se culeg, se înșiră pe ață și se pun la uscat afară. Se țin până toamna așa când îs uscate. Dacă era vreme bună, le lăsam până la Lumație. Le luăm de-acolo când îi zî însořită, să nu sie moi, că se moaie după vreme. Le desfăcăm, punem a sierbe păstăile și puii (boabele) îi punem de sămânță, să avem ce pune în pământ pă la cela an. Dacă le desfăcăm și rămân numa vovele cele goale, punem o mână de mazăre în oală să nu sie numa ele goale.

Vara, să culeg și se pun pă tablă sau pă o față de masă la soare. Da de-o plouat, toate o putrădit. O trebuit să nimerești vremea să se uște. Și o trebuit tot întoarse. Acele o trebuit

² Performeră Ana Mihnea, 60 ani, Valea Stejarului, 2019.

să nu sie cu pui, să sie tinere. Trebuiau să sie uscate bine, bine. Apoi le puneai oriunde. Mai demult o fo saci de hârtie ori înt-on săcuț de pânză așa ca traista. Înt-aceie nu s-o strâcat, o trăit, o intrat aer. Iarna, după Crăciun, facem păstăi undate. Să pun la siert c-o dărăbă de stinare sau ceva afumat. După ce tăiai porcu, aveai afumătură.

Demult să puneau și șalate pă iarnă. S-o strâns șalatele, s-o ales, s-o spălat frumos și s-o pus în borcan de 5 litri. S-o pus on rând de șalate, on rând de sare, tot așa. Le-ai apăsat acolo bine și-o năpustit zamă. Ai stors zama ca să încapă multe. Când țe-o trebuit ai luat de acolo câte-ai gândit, le-ai tăiet mărunț, le-ai pus la siert, le-ai stors în strecurători și apoi ai făcut zamă la ele și le-ai gătat.

Pă la Paști să făcea mărtăș de hrean. Se curăță hreanu, se rade pă roșică, răzătoare, s-o fript în unsoare și s-o pus zamă de pe șold, cum se fierbea șoldu pentru Paști. Se face o îngroșală cu lapte, groș'ior (smântână) și cu fărină. Se face un fel de sos pă el. La noi în sat, toată lumea face la Paști mărtăș de hrean. Se mănâncă cu carne, cu cârnaț, cu ouă sierte. Dacă vrei să sie on pic mai iute, pui mai mult hrean, dacă nu vrei să sie așa iute, pui mai mult groș'ior și mai mult lapte ca să nu fie așa de iute. Îi bun și hreanu în oțăt. Îl bagi în borcan și pui oțăt.³

Demult o fo o tradiție foarte frumoasă. Să făceau Sântioane, să făceau Lăsări de sec. De exemplu, cum îi amu Lăsarea, fiecare fecior care avea drăguță și-o chema la Lăsare. Lăsarea să făcea în căs că nu o fo cămine atunci. În sara Lăsării, méré fecioru la fată și-l înștruța. Ori îi pune la clop rozmalin ori verdiuc înștruțat cu bumbuște de harast. Înainte o fo numa verdeață, adică pospan. O mai fo măieran și mușcate, s-o pus în grădinuță. De acolo culegeau fetele și își înștruțau drăguți.

Duminica, feciorii care o avut drăguță, primaș dată, o mârș la drăguță și l-o înștruțat. Apoi méré la biserică. Îi cunoșteau pe cei care aveau drăguță că erau înștruțați cu tri sire de măieran, cela din mnijloc mai lung și două mai scurte și o floare de mușcată lângă ele pă clop. Cei care erau în perspectivă să se căsătorească, care să ibdeu.⁴

Apoi la Lăsări, înainte de postu Crăciunului, să făcea într-o casă Lăsare. Feciorii care să hotărău să facă, câte 10-15 feciori, să strânjeu într-o casă, băgau ceterași. Nu toți își chemau fete.

Înainte să margă la joc, fecioru méré acasă după fată, cu o oiaga cu horincă. Fata pune on taljăr cu 3-4 plăcinte, așa mândre, on taljăr de prăjitură și on taljăr de carne în traistă. Se mai puneau și pancove și colac. Mai încoace se ducea și prăjitură, on taljăr de prăjitură, on taljăr de plăcinte și p-on taljăr carne fiartă de porc și cârnaț. Înainte de postu Crăciunului nu s-o tăiat porci, cumpărau fetele carne și o prăjeau. O fo care o dus și cureț' i umplut. Își pune și fecioru oiaga cu horincă în traistă și se duceau. Jucau până la amniază-noapte. La 12 noaptea, se pune masa. Apoi fiecare fecior cu fata lui, mâncau din ce și-o dus. Apoi fetele se uitau care are plăcinte mai mândre, la care nu i-o fo crescute sau prea arsă. Când am fost noi tineri, nu s-o făcut joc până la Sântion.

Când începe Postu Mare și atunci să făcea Lăsare tăt așa.

³ Performeră Ana Mihnea, 60 ani, Valea Stejarului, 2019.

⁴ Performer Pătru Mihnea, 66 ani, Valea Stejarului, 2019.

Vove (păstăi puse la uscat); foto: Maria Mirela PODUȚ

Obiceiuri de Crăciun

În sara de Crăciun, mai întâi umblă copiii cu trăistuța. Când dă a-nsăra să duc. Se grupează câte 5-6, chiar și 10. Este câte-on grup numa de fete de exemplu sau numa de băieți, care cum își prieteni. Colindau afară, la fereastră. Și amu tot așé, nu colindă în casă. Ziceau: - *Slobodă colinda?* Cu asta începeau. Mai mult o colindat „*Sculați, sculați, boieri mari!*”, „*Tri crai de la Răsărit*”, că o umblat și cu Steaua. Cam din clasa a V-a începeau să umble cu Steaua. După ce gătau de colindat, intrau în casă și primeau nuci, mere sau bomboane.

Mai e un obicei la noi. În sara de Crăciun, ziceau bătrânii că trebuie să zie prima tură băieți în casă, nu fete. N-o fo bai că o fo amestecați și băieți și fete, da să zie băieții întâie. Erau și grupe de coconi și cocoane amestecați. Apoi bătrânii ziceau: - *Ioi, batăr să nu zie cocoanele cele să colinde. Prima dată să zie coconii!* Că nu-i bine în zî la anu să vie femeie în casă. Așă o știut bătrânii. Și în zua de Anu Nou, Doamne, feri, să margă la casă femeie.⁵ Noi umblam vecinii tăț, bărbați méréem de la unu la altu în zua de Anu Nou.⁶

Dup-aceie umblau feciorii cu cetera. În sara de Crăciun toți feciorii s-o adunat, s-o grupat câte 10 și și-o băgat on ceteraș. Alți aveau altu ceteraș, că o fo mai multe grupuri. Și colindau toate fetele din sat de la 14 ani în sus, în ajunu de Crăciun. Amu se adună feciorii

⁵ Performeră Ana Mihnea, 60 ani, Valea Stejarului, 2019.

⁶ Performer Pătru Mihnea, 66 ani, Valea Stejarului, 2019.

și colindă prima dată la preot. Îs câte 2 ceterași cu grupul de colindători când merg la preot. În ziua de Crăciun, sara, mergeau și fetele. S-o colindat și la fecior și la fată.

În zua de Crăciun sara și a doua zî, colindau și bătrâni. Să adunau vecinii 4-5 familii și colindau unu la altu.

În zua de Crăciun s-o făcut Viflaim. Asta o fo din veci, de când știm noi. Feciorii colindau până la o anumită oră și dimineață să îmbrăcau și făceau Viflaim. Când o fo căminu, o făcut acolo. În zua de Crăciun, dimineață să îmbrăcau prima dată dracii ceia cu dronjele și umblau pă drum și să scuturau. Cam pă la 9 să îmbrăcau înjerii, craii și aiștialalți. Să adunau în drum, făceau o mică repetiție și urcau toți la biserică, urca Viflaimul. În față intrau înjerii cu bisericuța, apoi intră craii. Toată lumea le face loc în biserică. Așa-i ș-amu la noi. Tăț îs stabiliți. Îs înjerii cu bisericuța, îs craii, Maria, păcurarii și moșu rămânea înapoi cu butugu că el ținea ritmul și îi Irod. La noi îi Viflaimul mare, nu-i de 17 oameni, îi de 24. Numai Moartea, jâzii și dracii nu intră în biserică, ei așteaptă în poarta bisericii. Până acolo îi petrec pă sfinți. Când să gată slujba, Viflaimul iese primul din biserică și ei îi așteaptă acolo la poartă. Trebuia să se facă coroane la crai, să adunau zgărzi, tinguță di pân sat și s-o pus pă coroane, apoi lumea îi chema și în casă. Am fo o dată în Oncești și nu ne-o primit nicăieri, numa înt-on ocol. Apoi dă fiecare după cum poate: 5 lei, 10 lei, cum o fo aceia bani. Mai demult să făcea Viflaimul de două ori că nu încăpea toată lumea, să făcea la școală, înt-on timp, când nu o fo cămin. Apoi mereu acasă, să dezbrăcau, se hodineau on pic și în zua de Crăciun începeau colindatul la fete.

Mai demult, în sara de Crăciun, nu s-o mâncat de dulce. O fo agiun. Se făcea curet'î umplut de post, mai făceau hribe. Pă când o zânit cu cetera și dacă nu o fo tomna 12, cureti umplut s-o dat, mai puneam coste, cârnați și șold, puneam la fript și puneam pă farfurii. S-o făcut colac, pancove, apoi o început femeile a face foi.⁷

Demult nu s-o dat horincă cu paharu, numa cu uiejile. Fata, dacă o știut că vine cu cetera și o colindă, o pus în 3-4 sticle de giumătate horincă. Când intrau colindătorii în casă, tatăl fetelor le închina și dădea la fiecare să bea din sticlă. Era care să ducea cu sticla, o fura. Apoi, mai încoace, o pus lumea în păhară. Paharu nu l-o mai furat. La noi când o fo sora-mea fată și le-o dat așa, s-o furișat câte-on fecior acolo pân t'indă până am rămas fără uiegi. Am avut noi niște vecini și ne-o chemat să mergem la ei până o trecut ceterile să stăm să păzâm uiegiele. Io m-am tras la ieșire după ce s-o închinat, apoi nu o mai putut fura.⁸

Demult când s-o umblat a colinda, nu o fo ca amu. O fo casele mici și pă gios nu o fo podele, o fo pământ. Aduceam lut din vreme și îl puneam în t'igniță că pă la Crăciun îngheța. Apoi înainte de Crăciun ungeam pă gios să sie mândru, îl călcam cu picioarele. Se usca. În sara de Crăciun veneau feciorii apoi tropoteau și își rămânea urma că o fo cu cizme și o avut potcoave pe călcâiu de la cizmă. Mai demult asă umblau, cu cizme de piele cu potcoavă. Ineu în casă și îi îmddiei cu mâncare, horeu on pic de băut și dup-aceie era o învârtită, giucam eu și mama, mai venea și o vecină, mă duceam și eu la ea. Eram câte două pret'ine. Când o fo cetera la mine, iné ié la noi. Am avut aici peste drum o verișoară, era

⁷ Performeră Ana Mihnea, 60 ani, Valea Stejarului, 2019.

⁸ Performer Pătru Mihnea, 66 ani, Valea Stejarului, 2019.

nevestă, apoi și ea venea să vadă, să aibă cu cine juca feciorii. Și să vedeau urmele de potcoave pe gios. După ce se ducea cetera, luam iară lut și iară dichisăm și făceam foc să se uște, pân zua de Crăciun sara pă când o să merg eu a colinda cu feciorii să nu sie hâd pă gios. Așă își puneau feciorii potcoave, ca să le cânte. O fost care o avut și pinteni, aveau pă o parte pă cizme on fel de țurgalauă. Când tropoteau, așă cânta de mândru!

Obiceiuri de Anul Nou

În noaptea de Anu Nou, cine avea „bolă” p-o fată îi făcea on moș dintr-on jup de vejii. I-o tras o cămeșă ră pă el și niște pantaloni răi, o pânzătură, orice numa să sie o tricozănie acolo. Îl puneau înaintea căsî. Îi duc altu „pețătoriu”, dacă nu s-o vrut mărita. Îl pune ori în poartă, ori într-un copac. Dacă fata îl vedea până nu se făcea zuă, îl lua să nu vadă lumea. Da de nu ieșea afară să se uite, pă când era zuă și méré lumea la biserică îl videa acolo acățat.

În sara de Ajun, băieții luau porțâle. Unde erau fete luau ușăta de la gard. O duceau până la a tria, a patra casă ori o scoteau în sus pă grădină. În zua de Anu Nou apoi aveau oamenii ce căta. O luat la cineva și nu le-o găsât numa la o săptămână după Anu Nou. Așă o fo obicei. Da și amu mai ieu dacă au „boală” pă fete care fac figuri și nu îi acceptă.

Practică de Sfântu Andrei

În zua de Andrei, nu mâncau până sara. Și sara numa o jumătate de felie de pită pă care o făceau cu usturoi și mâncau din ie și ceielaltă o puneau sub perină. Să culcau să vadă ce-or d'isa.

Tiralesa

La Bobotează, la noi se mere la biserică apoi să coboară la vale cu prapori, cu icoane, să face sfințârea apii, toată lumea sărută crucea și să face T'iralesa. Coconii, toți cu trăistuțale, zic numa *t'iralesa* și primesc nuci, mere. Apoi mărg feciorii la T'iralesa cu ștrafu. Căii îs înstruțați, toți feciorii să suie pă ștraf și așteaptă acolo mai sus. După ce gată toți coconii de trecut, pornesc ei cu ștrafu și strigă:

T'iralesa, grâu de primăvară
Și pân pod și pân cămară
Și pă prispă afară.
Câte paie pă coteț
Atâția pețători s-aveți.

Câți cărbuni în vatră,
Atâția pețători la fată;
Câte pene pă cocoș,
Atâția coconi frumoși;
Câte pene pă găină,
Atâția coconi la slănină.

Feciorii să ridică di pă ștraf, apoi dacă mai trec pe lângă o fată mai zâc și altecele. De t'irelăsat, să t'irelăsează la fiecare casă. Toți feciorii îs îmbrăcați cu cojoace sau gube, cu sfetere albe de harast. Doi feciori merg în spate cu două robe, acolo le puneau lumea nucile și merele.

Prelucrarea cânepei și a lânii

O fo două rânduri de cânepă, de vară și de toamnă. Toată lumea sămâna unde o avut teren mai bun, trebuia să fie ca de straturi. Acolo se puneau cânepă șiștea, ca să se facă cânepă bună, mândră și lungă, să sie fuioru lung. Cânepa de vară o fo galbână la tulei, la tulpină. Era așa lungă și avea sămânță. Ceie de toamnă o fo mai grosuță on pic și era de culoare verde închis. Când se cocea mergeam și o culegeam aceie de vară, o smulgeam tăta și o făceam snopi. Trebuia scoasă cu tot cu rădăcină. Nu s-o secerat. Făceai mănunt' i până când socoteai că ai de-un snop. O legam cu tot cu iarbă și o duceam la topt' it.

O fo topt' ilă în sat așa de 2/2 metri, on ponor cu apă, unde o fo o mlaștină. Și noi am avut una și acolo ducea jumătate satu cânepa. Unii duceau la Iza, în vale. Da dacă venea puhoiu, le mîna cânepa. Se puneau snopii unu păstă altu și deasupra se puneau pietre mari ca să steie. Acolo în apă s-o țanut două săptămâni.

După două săptămâni mergeai și o cotai să vezi dacă să duce de pe ea coja ceie. De nu era topită bugăt o mai lăsa 2-3 zăle. Își puneau oamenii sămne. În topt' ilă băgau bote ca să știe care a cui îi. Venea și întreba femeia dacă o leși să își pună snopii în topt' ilă. Făceau cu rându.

Când le scoteau de-acolo le duceau în vale că se făcea on fel de hără broștească pă ié. Se făcea o plisă de apă și acolo o spălai. Prindeai snopu de capăt, îl învârteai și îl loveai de apă. Îl întorceai cu capātu celălalt și iară tot așa, până când ț-o rămas snopu albu. O aduceai acasă și o puneai cătă gard „în picioare” să se uște. Când o fo uscată bugăt, o băgai în meliță și ai melițat-o. Pozdăriile picau și rămânea fuioru. Apoi se aducea strujanca care o rupt-o mai jâb, o strujât-o până când o rămas numa firu. Apoi se trăgea pă hrebdincă să rămâie fină. Să puneau pă on scaun hrebdinca, să lega să nu să clătească. Se învârtea pă lângă mână cânepa și trăgeai pă hrebdincă. Prima dată rămân călții. La ce o rămas pă hrebdincă li s-o zâs călți. Firele ce rămâneau lungi era fuioru. Acela s-o tors și s-o făcut pânză din el. Călți i-ai strâns toți, făceai din ei caier și s-o tros, mai grosuț on pic. Din călți făceam țoluri

pă gios. Se punea t'iară și se făcea pânză de trăsuri și pânză fuior din care se făceau cămeși, gatii, ștergere, tăt feliu.

Bărbații umblau cu cămeșă, t'eptari, sfetăr de lână și ciorici. S-o țanut și oi. Ai tuns oile, spălai lâna, să scălmâna cu mâna. Apoi se torcea. Puneai și urzătură la t'iară de lână și bătătură ca să faci ciorici, t'eptari.

Femeile își făceau cămașă, t'eptari și sfetăr de lână ori lecrec. Mai demult la noi o purtat femeile t'eptari albastru, verde, și bărbatu cu t'eptari albu, cusut cu carmajâie, cu piele. Amu numa poartă și bărbatu t'eptari verde cusut cu barșon. Demult, numa femeia avea t'eptari verde, cusut cu barșon. S-o feștit lâna în verde cu vopsea cumpărată, galusuri. Se punea afară pă două pietre o oală. Puneai apă în ié, on pic de oțat. Când sierbe apa puneai galos de-acela și băgai acolo sculurile. După ce torceai, să făceau sculuri pă răștitori. După ce s-o feșt'it, le puneai pă vârtelniță, le făceai gheme. De pe ghem băgai pă țad'i la sucală. Apoi băgai la țăsut. Înainte să apară galusurile să vopsea cu coji de nucă și de arin. Aduceau oamenii coji de arin, le fierbeau și băgau de 2, de 3 ori sculurile în apa ceie, până ieșea culoarea care o vrut-o. Se mai puneă și coajă de sângerel.

Femeile culegeau cânepa că era sezon de vară și bărbații mergeau la coasă. Ei ajutau numa să ducă cânepa la topt'ilă, să puie pietrele cele grele pă snopi și când se scotea iară luau bărbații pietrele și ajutau la dusul snopilor. Să duceau cu rudele de purtat căpt'ițale la apă să se spele că erau grei snopii.⁹

Alimentația în „vremuri grele”

În perioade grele, de foamete, o mâncat oamenii și fărină de coceni. O băgat în râșniță că atunci n-o fo moară. O fo așă 2 pietre puse p-olaltă cu o gaură la mijloc și acolo puneai câte-o mână de mălai. Râșnița avea o botă cu care se învârtea piatra. Asă o fărmat coceni, o băgat acolo și o făcut fărină de coceni.

Bunica mea o fo o femeie tare curajoasă. O încălecat calu, o pus șaua pă cal, atunci o fo tarniță, nu șă, și mergea până în Ungaria. O știut ungurește. De-acolo aducea mălai și grâu, sânгурă. Apoi și-o cumpărat cai și méré cu caru. Atunci o fo car de lemn, cu roți de lemn. O adus și sare. Oamenii săraci mergeau la oamenii mai înstăriți să lucre tătă zua ca să primească mâncare.

Să făcea pită de mălai și tocană. Pâine de grâu nu o mâncat nime, numa la sărbători. Se sămâna grâu da nu era cu ce să-l lucri, n-o fo batoză. Se secera, apoi se puneă în șură și avé on fel de îmblăceu, așă se treiera. Pregăteai șura, puneai lipideauă rotă și pă păreți. Puneai snopu jos și cu îmblăceu să dădea până când o picat tot bobu. Luai paie și era vânturișcă cu care arunca toată pleava în lături până rămânea numa grâu gol. Se puneă în sac. Îl duceai la moară, după ce s-o făcut mori, și se făcea fărină de-aceie neagră.

Puneau oamenii holde de picoci și făceau pită cu picoci și tocană cu picoci. N-o fo fărină multă. Sierbeu picoci în scorță, îi curățau, apoi in bătuceau cu ce puteau, îi puneau

⁹ Performeră Ana Mihnea, 60 ani, Valea Stejarului, 2019.

Cununi de mălai; foto: Maria Mirela PODUȚ

la siert și puneau păstă ei fărină de mălai să facă tocană. Așa să lungea mâncarea. Sierbéu picoci în coajă, îi curățau și făceau pârgălaș, îi pârgăluiau și mâncau cu cavei din cicoare. În loc de pită mâncau picoci pârgăluți. Ulei să aducea la cooperativă cu ton de 200 de l și avea on bușon la mnijloc. Demult se făceau din sâmburi de harvuz. Era on fel de piuă de lemn și băuceau sâmburii până când ieșea oloi. O fo și oloierniță. Umblau oamenii pă sate, unde era. Duceau sâmburi și făceau oloi ca să aibă cu ce pârgălui. ¹⁰

Jocul la șură

Demult, când o fost Chișlegi, când n-o fo post, în fiecare duminică, toată lumea s-o dus la biserică îmbrăcată tradițional. După ce ieșeau de la biserică, mergeau toți acasă și mâncau și cam de la ora unu după-amniazăț méréu feciorii după ceteraș. Acolo unde-i căminul era o cooperativă și toți feciorii méréu, să adunau acolo. Luau câte un sfert de horincă și să hotărău să facă joc. Ceteraș îl aveam pă diac. Trimiteam coconi după ceteraș să coboare în sat. Noi până atunci ne aranjam unde să facem joc. Să făcea în șură, unde te-o primnit lumea. Și méréu toți feciorii horind alungu satului, însoțiți de ceteraș până unde se făcea giocu. N-ai putut face în orice șură că dacă nu o fo bună șura nu ai putut juca. Plăteau la ceteraș și la omu la i-o lăsat în șură.

Fetele, când vedeau că mărg feciorii horind, să adunau și ieșeau în drum. Babele după ele, să vadă care pă care a giuca, care a rămânea negiucată, care pă care a strâga.

Feciorii méréu în șură și giucau o dată jocurile feciorești. Începeau cu sârba, cu bătuta, ardeleanca, cu aieste. Fetele stăteau în drum. După ce se gătau toate jocurile feciorești, se oprea muzica și feciorii strâgau fetele. Trebuia să fii atentă să știi cine te-o strâgat, să știi la cine să te duci. Fecioru ieșea pă talpa de la șură și strâga: *Anuță de la Florea?* Apoi ieșea altu: - *Măria lui Pătru lui Toader nu zii a învârti?*

Apoi babele vorbeau: *P-aceie cine o strâgat-o? Ia, aceie o rămas, p-aceie n-a strâga-o nime?!*

Să giuca o învârtită și ieșeau fetele. Începea altă învârtită și strâgau pă alte fete.

Feciorii strâgau:

Pă fata care o gioc
Deie-i Dumnezeu noroc
Și mâni-sa sănătate
C-o făcut-o lată-n spate!

Hai, mândruță, să te duc
Pân pădure pă sub nuc!

¹⁰ Performer Pătru Mihnea, 66 ani, Valea Stejarului, 2019.

Învârte-te, mândră, roată
Să văd rotia cum să poartă!
De s-a purta rotia bine,
Te-oi lua, mândră, cu mine.

N-am sărutat de când îs
Mândruță cu dinte pus.
Da amu oi săruta
Că și-o pus și mândruța.

Măicuță, nu mă sfădi,
Duce-m-oi și n-oi zâni!

Dușmanii de-ar avé vreme,
Cătă mi-ar tăia lemne;
Dușmanii de-ar avé rând,
Face-m-ar morișcă-n vânt.

Tăte fetele mă cheamă
Să mânânc picoci cu zamă.
Mie nu mi-o trebuit
Că și mama mi-o făcut.

Vasalii, măi, D'io, mă,
Io cu mândra m-am ascuns
Vasalii, măi, D'io, mă,
Subt o scafă de harvuz
Vasalii, măi, D'io, mă,
Cine m-o văzut, m-o spus!

Dacă nu știa fata juca, nu o mai lua fecioru la ceie învârtită. O lua pă ceielaltă care știa. Nu știa juca toate. Erau ele lotre da nu știa. La care nu știa, îi striga:

Io trag roata după mine,
Io o trag și ea nu zine.

Giocu țânea până sara.

Culesul mătrăgunii

La fete, dacă le-o trebuit să fie dragi la feciori, și-o adus mătrăgună din pădure. Sara să ducea fata după mătrăgună cu mă-sa. Méré o dată și o căta, că nu era oriunde. După ce o gășât, mereu sara să nu le vadă nime că dacă o zânit de exemplu pă drum cu mătrăguna și o bătutu-o on câine, n-o avut haznă de ea. N-o trebuit s-o sâmța nime. Acolo trebuia să margă cu mâncare, cu băutură și s-o gioace. Puneau mâncare în traistă, luau și bani. După ce o scotea din pământ, puneau acolo horincă, bani. Apoi începeu să horească și giucau pă lângă ié. O aduceau acasă și-o puneau în grădinuță. Da o puneau ascunsă că de venea altă vecină și i-o vedea, n-avé haznă. O puneau înt-on colț óriunde că cine știe ce aruncau pă ié să nu aibă haznă c-o adus-o. O aduceai ca să sii dragă la feciori, să nu rămâi duminica să nu te ieie nime la o-nvârtită.

Plante de leac

Demult, nu o fost atâția doctori. S-o strâns pătlagină, flori de tei, s-o făcut ceai de romaniță sau mușețel pentru dureri de stomac, cimbru de câmp pentru tuse (luam câteodată din fân), flori de soc tot de tusă, pojarnița, sângele Domnului, pentru stomac, potrocă, o floricea roșie, pentru stomac, ficat, fiară, rinichi, coada șoricelului e foarte bună pentru fiară, plăcinta porcului să puneu dacă te-ai lozit și îți cocé, îi o frunză așa lată încrestată o puneai acolo, o legai. Când te durea ceva, făceai ceai și puneai acolo de toate felurile. Se culegeau când să cosea iarba și se puneau la uscat la umbră, nu la soare. Florile de soc trebuie culese când îs înflorite, dacă nu, să scutură. Potroca se culege vara când faci fânul că atunci îi înflorită, pojarnița, cam la Sânzâiene.

Pentru animale, dacă ț-o fo beteag porcu și nu mânca, se folosea spânz. Acela iese primăvara. Când îi beteag porcu, i se făcea o gaură în ureche și băgai spânz să steie acolo. La animale care schiopătează se folosesc boziile. În zua de Sânzâiene să culegeau acele că așa e bine. Le puneam la uscat, le sierbem și zamă de-aceie de bozii puneam pă o obdială de lână și legam picioru la vacă.¹¹

¹¹ Performeră Ana Mihnea, 60 ani, Valea Stejarului, 2019.